

4

Israël in de preek

8

Afhankelijkheids-
feest

10

Einde dialoog
tussen Joden
en Palestijnen?

jaargang 68
nummer 1
januari 2024

Israëlmagazine

verbonden

Bij de foto op de voorpagina:

De drie Schriftreligies hebben het land Israël en de stad Jeruzalem de eeuwen door beheerst. We zien het tempelplein waar de Joodse tempel gestaan heeft, de Omarmoskee waar de moslims bidden en de torens van de kerken waar christenen God loven. Het zijn godsdiensten die elkaar tot op de dag van vandaag 'in Gods naam' bestreden hebben, zoals de voormalige Britse opperrabbin Jonathan Sacks in zijn *Niet in Gods naam* beschrijft. Toch mag Jeruzalem de stad zijn die oproept tot vrede. Psalm 122:6-7 getuigt er van.

Onzekere toekomst	3
Israël in de preek	4
Israëlvisie in de praktijk	6
Gaza aan zee	7
Een feest om niet te vergeten	8
Einde van de dialoog?	10
Doodeng	11
Canon van Joods Nederland	12

Bid om vrede voor Jeruzalem,
laat het goed gaan met hen die u liefhebben.
Laat vrede binnen uw vestingwal zijn,
rust in uw burchten.

Psalm 122:6-7

Verbonden is een uitgave van het deputaatschap Kerk en Israël van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland. Aan *Verbonden* ligt de visie ten grondslag dat kerk en Israël diep en voorgoed verbonden zijn. Het blad biedt bezinning op kerk, Israël en jodendom en de ontmoeting hiertussen. Het deputaatschap is een van de partners in het Centrum voor Israëlstudies (CIS). Een door het CIS uitgezonden Israëlconsulent geeft in Jeruzalem gestalte aan deze ontmoeting en doet hiervan in *Verbonden* geregeld verslag.

colofon

Commissie van redactie: ds. A. Brons, drs. L. van Dalen, dr. C.M. van Driel, drs. A. Hoekman
Eindredacteur: C.M. van Driel, e-mail: cmvdriel@solcon.nl, tel.: (0318) 701560
Website: www.kerkenisrael.nl
Contact deputaten Kerk en Israël: e-mail: info@kerkenisrael.nl
Administratieadres: Landelijk kerkelijk bureau van de Chr. Geref. Kerken, Ghandistraat 2, 3902 KD Veenendaal, Postbus 334, 3900 AH Veenendaal, tel.: (0318) 582350 fax (0318) 582351, e-mail: adressenbeheer@cgk.nl
Penningmeester: P.A.J. Pruijssers, e-mail: penningmeester@kerkenisrael.nl, Bankrekeningnummer: NL19 INGB 0000 3652 71, t.n.v. Dep. Kerk & Israël Chr. Geref. Kerken te Veenendaal

Voor legaten en schenkingen kunt u contact opnemen met de penningmeester, hij geeft ook gaarne informatie over diverse aan te bevelen projecten.

Lieuwejan van Dalen

Onzekere toekomst

Wat is er nog zeker voor de toekomst van Israël? Na de bloedbaden en gijzelingen door Hamasterroristen op 7 oktober 2023 is er een inktzwarte tijd aangebroken voor deze staat. Trouwens ook voor de Palestijnse gebieden. Niemand weet hoe het verder moet. Wat Hamas over Joden én Palestijnen heeft afgeroepen, is niet te bevatten.

Want dat het Israëlische leger keihard zou terugslaan, was te voorspellen. Sinds de oprichting van de Joodse staat in 1948 heeft Israël aan alle vijanden steeds duidelijk gemaakt: na de Holocaust laten wij ons niet nog eens met uitroeiing bedreigen; wij zullen ons verdedigen tot onze laatste adem!

Samen voor Palestina-demonstratie, Rotterdam 19 november 2023 (Wikimedia, Donald Trung Quoc Don)

Waarom

Waarom pleegde Hamas de gruweldaden van 7 oktober jl.? Naast de immense Jodenhaat en de 'missie' om de staat Israël te vernietigen, was er nóg een motief. Hamas wilde 'de Palestijnse zaak weer op de kaart zetten' – en wel op zo'n manier dat niemand eromheen kon. De Palestijnen moesten de laatste jaren immers met lede ogen aanzien dat steeds meer Arabische landen diplomatieke betrekkingen begonnen en handelsakkoorden sloten met Israël. En dat terwijl de regeringen van Arabische landen als de Verenigde Arabische Emiraten, Bahrein, Sudan en Marokko decennialang anti-Israël waren. Ondertussen werd er door Israël in stilte gewerkt aan nieuwe relaties met Indonesië en Oman. Maar de belangrijkste

'speler' in het Midden-Oosten had ten opzichte van Israël al een historische wissel omgezet: Saoedi-Arabië, de 'bakermat' van de islam. Dit alles (en meer) was Hamas en haar sponsor Iran een doorn in het oog.

Meer dan één front

In Israël zelf wordt gerouwd; het land is getraumatiseerd. 7 oktober 2023 wordt beleefd als de 'zwartste dag na de Sjoa'. Naast de dodelijke terreurslachtoffers zijn vele gijzelaars nog steeds niet thuisgekomen. Zullen ze nog terugkeren? Terugkijkend op vele anti-Israëldemonstraties in het Midden-Oosten, Europa en zelfs de Verenigde Staten lijkt de staat Israël meer in een isolement te zijn

terechtgekomen. Er is weinig oog voor de dreigingen vanuit de regio voor Israël. In Engeland, Frankrijk en Turkije worden antisemitische leuzen op straten, stations en online onbestraft gelaten. In ons land is het niet anders – met als gevolg dat Joden zich niet meer veilig voelen. Velen van hen merken dat zij tegenover een 'vijandig front' staan. En dan wonen zij nog niet eens in de Levant. Ondertussen intensiveren de gevechtshandelingen met Libanon van waaruit Hezbollah, gesteund door het ayatollah-regime van Iran, in toenemende mate beschietingen op burgerdoelen uitvoert. Blijft de vraag over: wie staat er straks nog achter Israël? Vat deze vraag ook maar persoonlijk op. «

Joodse symbolen

De chanoekia

Begin december vierde het Joodse volk het Chanoekafeest, het feest van de lichtjes. Toen de Grieken in 168 v. Chr. een Zeus-beeld in de tempel geplaatst hadden, kwamen de Makkabeeën met succes in opstand. De tempel moest gereinigd worden. Er was slechts één kruikje olie met het zegel van de hogepriester. Ze ontstaken de lampen daarmee voor de acht dagen die nodig waren om nieuwe olie voor de reiniging te maken. Door een wonder was het ene kruikje voldoende. De tempel werd opnieuw ingewijd en het volk was weer vrij om God te dienen. Het licht bracht zo verbinding tot stand. Het licht kan ook een teken zijn van een brug tussen de volken om in vrede samen te gaan leven

A.D. Fokkema
(predikant te Kerkwerve en
deputaat Kerk en Israël)

Israël in de preek

'Israël.' Kranten en journaals zijn momenteel met die naam gevuld. Zoals dat sinds de stichting van de Joodse staat meer dan eens het geval is geweest, in het bijzonder bij belangrijke jaartallen als 1948, 1967 en 1973. Maar hoe was dat met de preken in die jaren? Waren die ook met 'Israël' gevuld? Kwam Israël in de prediking ter sprake en hoe dan?

Met de bovenstaande vraag is op verzoek van het deputaatschap kerk en Israël een aantal predikanten aan de slag gegaan. De onderliggende vraag is breder: 'Hoe komt Israël in de prediking binnen de Christelijke Gereformeerde Kerken in het algemeen ter sprake?' Maar om het onderzoek behapbaar te houden en in te kaderen is ervoor gekozen om de preken te onderzoeken die worden uitgegeven in de serie *Uit de levensbron* en daarbij die jaargangen te kiezen die samenvallen met belangrijke gebeurtenissen rond het Joodse volk en de staat Israël: 1938-1968, 1973, 1999, 2018 en 2019.

Veel vergeestelijking

Naar aanleiding van de uitkomst van dit onderzoek hebben de TUA en het deputaatschap kerk en Israël op 22 november 2023 een studiedag belegd over de plaats van Israël in de prediking. Ds. C.J. van den Boogert geeft aan het begin van deze dag een kort overzicht van de opbrengst van het onderzoek.

Daaruit blijkt dat Israël als levende realiteit in de bestu-

deerde preken heel weinig aan bod komt. Israël wordt veel vergeestelijkt. Het geldt als een realiteit uit het verleden die als opstapje dient voor het geestelijke leven van nu of als waarschuwend spiegel voor de hedendaagse christelijke gemeente.

Het jodendom wordt makkelijk weggezet als wettisch. Schokkend is dat er soms ronduit negatieve uitspraken worden gedaan waarin zelfs beladen termen als 'de wandelende Jood' een plaats hebben. Positieve uitzonderingen zijn er ook. In een preek net na de stichting van de staat Israël wordt het volk 'Gods wonderteken in de heilshistorie' genoemd waarbij ook eerlijk de vijandige houding van de kerk tegenover Israël ter waarschuwing wordt aangewezen. Maar helaas vormen dergelijke positieve uitingen wel echt een uitzondering in alle onderzochte preken. Ter relativering mag wel worden opgemerkt dat de preken die voor *Uit de Levensbron* worden aangeleverd zich minder lenen voor actuele toepassingen dan de preken die in de eigen gemeente worden gehouden. Ook gebeurt er in de liturgie natuurlijk meer dan alleen dat wat in de verkondi-

ging wordt gezegd. Het kan heel goed zijn dat in een dienst waarin Israël in de preek niet ter sprake komt, er in het gebed wel uitgebreid aandacht aan werd gegeven.

Israël als levende realiteit

Een onderzoek waaruit iets duidelijk wordt over de plaats van Israël in de preken uit het verleden is heel nuttig. Maar uiteraard is het vervolgens van belang ook de vertaalslag te maken naar het nu en naar de toekomst. Vandaar dat na het overzicht van de uitkomsten van het onderzoek dr. M.C. Mulder de aanwezige predikanten en andere geïnteresseerden bepaalt bij het volk Israël als levende realiteit voor ons als kerken hier in Nederland.

Mulder werpt de vraag op waarom aan de TUA eigenlijk het vak 'kerk en Israël' bestaat. Een voor de hand liggend antwoord is dan: 'De Heere is met Israël begonnen, Jezus was zelf een Jood en het overgrote deel van de Bijbel is door Joden geschreven.' Op de vervolgvraag: 'Is Israël dan alleen van belang als het om het verleden gaat?' kun je het

Wat betekent deze tekst vandaag voor Israël?

antwoord verwachten: 'Nee, er liggen ook nog beloften voor Israël in de toekomst.' Maar dan moet als derde vraag op tafel komen: 'Hoe verhouden we ons dan tot Israël als levende realiteit hier en nu?'

Israël is immers een volk dat bestaat, dat de Schriften bestudeert, uitlegt en toepast. Hoe gaan we daar als kerk mee om? In crisissituaties als de huidige is dat extra spannend. Bij jongeren in de gemeente blijkt Israël dan niet zo diep geworteld te zijn.

Bodem

We verwerpen als CGK, aldus Mulder, de vervangingsgedachte en de leer van de twee wegen. We staan voor een ontmoeting met Israël waarin luisteren, dienen en getuigen centraal staan. Het luisteren naar de Joodse stem is een verrijking voor het lezen van de Bijbel. Maar dit blijkt in de praktijk toch bar weinig te gebeuren. Het is zorgwekkend dat 'Zijn bloed kome over ons' in 1948 nog steeds in CGK-preken antisemitisch gelezen wordt. Dat zal nu misschien zo bij deze tekst niet meer gebeuren, maar bij andere teksten is dat gevaar er nog wel steeds.

Met een aantal praktijkvoorbeelden laat dr. Mulder zien hoe in gesprek met de Joden Israël juist als levende realiteit een plaats krijgt, maar ook voor uitdagingen stelt. Het gesprek met Joden geeft bodem aan het preken over de realiteit.

Ook de huidige realiteit rond de gebeurtenissen van 7 oktober. Anders is het voor gemeenteleden heel lastig om de verbinding te maken. Met het oog op deze materie wijst Mulder in zijn lezing ook op de bundel *Israël as a hermeneutical challenge* die binnenkort zal verschijnen.

In de praktijk

Hoe passen we dit nu toe in de prediking? Op die vraag gaat prof. M.J. Kater in. Hij noemt een aantal uitgangspunten van Rudolf Bohren, één van de weinige theologen die serieus aandacht geven aan de plek van Israël in de homiletiek (preekkunde). Het eerste uitgangspunt is dat je niet kunt preken uit het Nieuwe Testament zonder Oude Testament. Wij denken vaak andersom: geen preek vanuit het Oude Testament zonder het Nieuwe Testament. Maar het Oude Testament legitimeert, fundeert, interpreteert en illustreert de prediking vanuit het Nieuwe Testament.

Als tweede uitgangspunt noemt Bohren dat de prediking vanuit het Oude Testament nooit los kan staan van het Nieuwe Testament. Daarbij is het niet de bedoeling om eerst tien minuten te preken alsof er geen Nieuwe Testament zou bestaan en dan de laatste vijf minuten van de preek de christologische finale in te zetten. Nee, héél de preek kan niet los van het Nieuwe Testament zijn.

Het derde uitgangspunt is dat je een preek over een tekst uit het Oude Testament niet los mag maken van het geheel van het Oude Testament. Je kunt 'op de klank af' te snel de sprong naar het Nieuwe Testament willen maken. Het getuigt daarbij van hoogmoed als je in de uitleg niet bereid bent van de rabbijnen te willen leren.

Naast Bohren wijst prof. Kater ook op het werk van Rein Bos. Hij voert een pleidooi voor de 'sensus Israeliticus'. Stel bij het bestuderen van de Schrift de vraag: 'Wat betekent deze tekst (vandaag!) voor Israël?'

Uiteraard moet alles wat op deze studiedag gehoord en besproken is ook in de praktijk gebracht worden. Met dat doel wordt door de aanwezigen ten slotte Haggai 2:10 bestudeerd. Deze vruchtbare oefening maakt het belang van de centrale boodschap van deze dag nog eens extra duidelijk: Israël is een levende realiteit en dat hoort ook in de prediking door te klinken! «

Het levende Israël

Israëlvisie in de praktijk

De Engelse taal kent het gezegde: *The proof of the pudding is in the eating*. Dit gezegde betekent dat iets pas beoordeeld kan worden als het uitgeprobeerd wordt in de praktijk. Zou dat ook niet gelden voor onze visie op Israël? Juist in een tijd dat Israël in oorlog is met Hamas, blijkt dat je visie op het conflict sterk bepaald wordt door hoe je tegen Israël aankijkt.

We zijn inmiddels een aantal maanden in Israël. Het uitbreken van de oorlog heeft alles op scherp gezet. Niet het minst onze visie op Israël. Dat geldt voor ons hier in Jeruzalem, maar ook in Nederland. Ik voelde me de advocaat die op een nieuw advocatenkantoor begint en gelijk het moeilijkste dossier op zijn bord krijgt gelegd. Want wie heeft er gelijk in dit conflict? En wat is waarheid? En welke kant moet ik kiezen?

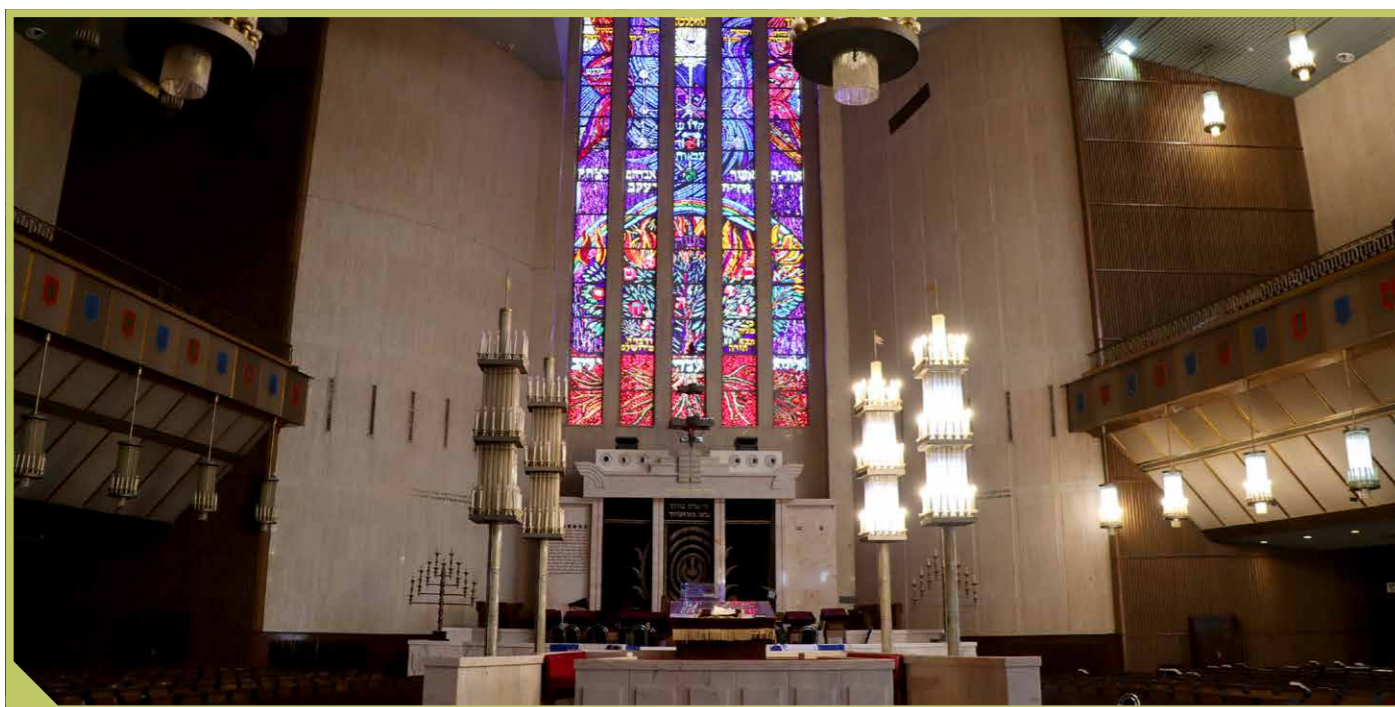
'Shloshim'

Op de dertigste dag na de gruwelijkheden op 7 oktober was ik aanwezig bij een dienst in de Grote Synagoge. Binnen het Jodendom is deze periode van dertig dagen ('shloshim') bedoeld om te rouwen. Rachel Goldberg Polin, de moeder van de gegijzelde Hersh (23 jaar), las Psalm 130 voor: 'Uit de diepten roep ik tot U, o HEERE.' Een indrukwekkend gebed van een moeder die in een slopende onzekerheid verkeert over haar eigen zoon. Tijdens de bijeenkomst zat ik naast een opa waarvan veertien (!) kleinkinderen in het leger dienen. En zo zijn er zoveel verhalen van onzekerheid, pijn, rouw en verdriet.

Contrast

Die avond sprak ook Tommy Waller, kleinzoon van een baptistenpredikant en zelf ook christen. Sinds 2004 woont hij in Israël. In zijn toespraak zei hij: "De volken kenden God zoveel jaren niet. We zeiden tegen de Joden: 'Waar is jullie God?' We kenden God niet voor 2000 jaar, totdat jullie terugkwamen [in het land.]." In zijn visie wordt ons beeld van God bepaald door wat we zeggen en geloven over Israël. Er is helaas genoeg aan te merken op hoe er in de geschiedenis van de kerk omgegaan is met Israël en de Joden. Tegelijk gaat het mijns inziens heel erg ver als je zegt dat we God 2000 jaar niet kenden, maar nu dankzij de terugkeer van het volk Israël kennen we Hem weer wel.

Aan de andere kant van het brede spectrum van visies op Israël roepen er mensen (waaronder Palestijnse christenen) dat er een genocide gepleegd wordt. En laten we eerlijk zijn, de dodenaantallen uit Gaza zijn ook verschrikkelijk. De meer genuanceerde mensen hier in Israël weten dat en vinden dat ook verschrikkelijk. Tegelijk zijn het wel dodenaantallen die door Hamas gecommuniceerd worden. Het verschil tussen een onschuldige burger en een als burger geklede terrorist is niet

De Grote Synagoge

'Am Yisrael Chai': het volk Israël leeft

terug te zien in deze dodenaantallen. Wat verder opvalt op is dat men makkelijk voorbijgaat aan de afschuwelijke dingen die er gebeurd zijn op 7 oktober. De verhalen zijn zo gruwelijk dat het me vaak niet lukt om ze tot het einde uit te lezen.

'The eating'

De twee perspectieven die ik hierboven kort schetste vormen een scherp contrast. En zo zijn er hier veel verschillende perspectieven op dit kleine stukje aarde. Voor sommige Joden is er geen ruimte voor Palestijnen in Israël. Voor sommige Palestijnen is er geen ruimte voor Joden tussen de Jordaan en de Middellandse Zee. Als mensen zo naar elkaar kijken is er geen kans op een vreedzaam samenleven.

Als je visie op Israël ertoe leidt dat je de gruweldaden van Hamas nuanceert, relativeert of erover zwijgt, kun je grote twijfels hebben bij het Bijbels gehalte van zo'n visie. Wat Israël ook fout doet of fout heeft gedaan, dit kan nooit een excuus zijn om kinderen te gijzelen of vrouwen te verkrachten. Als je visie op Israël ertoe leidt dat je geen oog hebt of wilt hebben voor de problemen die Palestijnen – waaronder ook broeders en zusters in de Heere Jezus – dan kun je daar ook vragen bij stellen. En juist als we in gesprek gaan over Israël moet het niet het doel zijn om de ander te overtuigen van ons eigen gelijk, maar te luisteren waar de ander mogelijk een punt heeft.

Gebed

In de gemeente waar wij bij betrokken zijn – Jerusalem Assembly House of Redemption – was er ook een gebedsbijeenkomst. We baden Psalm 1-6 en Psalm 10, afgewisseld met vrije gebeden. Juist in deze tijd is het gebed zo belangrijk! We baden – zoals zoveel mensen wereldwijd – voor de vrede van Israël. Maar stel eens dat de Heere al onze gebeden om vrede voor Israël zou verhoren? Wat zouden we dan op moeten geven van onszelf om daadwerkelijk ruimte te maken voor die vrede? Wie bidt om vrede voor Israël, moet beginnen met vreedestichten op alle plekken waar hij/zij actief is, zowel live als online. Ik hoorde van een project in Nazareth waar Joodse en Arabische gezinnen een weekend met elkaar weggaan. Hoe moeilijk het nu ook is: alleen als je elkaar recht in de ogen kijkt, kun je de weg naar vrede en verzoening vinden! «

Gaza aan zee

Ik zat aan het strand in Gaza. Naast mij zat oud-premier Dries van Agt. We logeerden in een nieuw klein hotel met uitzicht op zee, en toen we op het terras gingen zitten, kwamen er onmiddellijk drie Palestijnse jongens op ons af om ons Turkse koffie te geven.

Ik keek uit over het strand en de zee. Het strand was drukbevolkt, in de zee speelden de kinderen en de moeders keken bezorgd toe, een soort Katwijk, maar dan iets anders, en achter mij hoorde je de drukke stad.

Ik zat wat te mijmeren over de geweldige toeristische en economische mogelijkheden van de Gazastrook. Een prachtig lang strand, een boeiend (woestijn) achterland en een bruisende stad Tel Aviv op een uur rijden.

Dries van Agt en ik waren het niet eens over het Palestijns-Israëliësch conflict, daarom maakten we een TV-programma, maar wel over de kansen van de Gazastrook.

In de woorden, onlangs, van schrijver Leon de Winter: de Gazastrook had de potentie om het Singapore van het westelijk Midden-Oosten te worden.

Het is er niet van gekomen.

In plaats van zonnige beelden en lachende mensen, zie je nu vernielde woonwijken en mannen, vrouwen en kinderen op de vlucht.

Er is over de oorlog al veel geschreven. Over oorzaak en aanleiding.

Nooit zal ik meer de ochtend van 7 oktober vergeten toen het nieuws over de pogrom langzaam doorsijpelde, maar we pas later die dag gingen begrijpen hoe beestachtig de terroristen van Hamas te keer waren gegaan.

Net een paar dagen daarvoor waren we met een reis teruggekeerd uit Israël, en de Palestijnse gebieden, de herinneringen nog vers. Tijdens die reis had ik nog tegen mijn vrouw gezegd: 'het komt hier nooit meer goed'.

Dat was dus voor 7 oktober.

Arme mensen, levend onder de dictatuur van Hamas dat van geen compromis wil weten. Arme mensen in Israël, getraumatiseerd door het geweld en de afkeuring van een deel van de westerse wereld. Arme slachtoffers.

Ik denk aan Psalm 88: 'Komt uw liefde in het graf ter sprake, of uw trouw in de afgrond'? «

Andries Knevel

Sukkoth (foto: Wikimedia)

Een feest om niet te vergeten

Het Loofhuttenfeest is een hoogtepunt in de Joodse kalender. Ons gezin woont in Israël en kon de vreugde in deze week volop meemaken. Maar hoe anders eindigde de week. Niemand zal het Loofhuttenfeest 2023 vergeten.

Het is bijzonder dat de grote feesten door God Zelf ingesteld zijn. Net als de weekindeling. We ervaren als gezin hoe mooi het is om met de Joodse kalender mee te leven. De dagen van de week worden genoemd bij hun nummer, in plaats van namen met een heidense oorsprong. Het Loofhuttenfeest is een instelling van God, voor alle Israëlieten, niet alleen mensen in een ambt. Iedereen deelt in dit gebod en de blijdschap daarvan.

Dankweek

Het Loofhuttenfeest is het enige feest dat begint en eindigt met de Sabbat. Het is een soort uitgebreide dankdag aan het einde van het jaar, vol dankoffers. De jaarcyclus van het lezen van de Thora eindigt en begint opnieuw op de Sabbat na het Loofhuttenfeest, op Simchat Thora. De Sabbat is bevrijding van werk en andere lasten, een dag om te wijden aan God en om als mens tot je bestemming te komen. De feesten ondersteunen deze

kalender en de boodschap die daarmee verbonden is.

Herinnering

In Leviticus 23 wordt een verband gelegd met de vruchten van het land en de oogst. Bedenk dat dit gebod gegeven werd in de tijd dat het volk nog in de woestijn was en de buik vol had van manna en kwakkels. Wat een mooi vooruitzicht om je bezig te houden met het leven in het Beloofde Land, als je er nog naar onderweg bent.

De ingezetenen van Israël moeten dit feest vieren. Ze moeten Loofhutten bouwen. Sukkoth (de Loofhut) is een woordspel met de eerste plaats waar de Israëlieten na de uittocht neerstreken (Ex. 13:20 en Num. 33:6). Hoewel de Israëlieten in de woestijn meer in tenten gewoond zullen hebben, roept Sukkoth onmiskenbaar Gods bevrijding en Zijn nabijheid in de woestijn op. Ook met oude wortels van oogstfeesten

in het najaar en bijbehorende hutten om de oogst te bewaken, is dit feest een blijvende herinnering aan wie God voor Israël is. Het blijft een herinnering aan het feit dat we niet moeten vertrouwen op de oogst, de economie en de schapjes die we op het droge hebben, maar alleen op de Heere God. Eer Hem wie de eer toekomt. In vers 43 zien we het doel van God, dat het feest het volk onderwijst.

Feest van afhankelijkheid

Op de Gregoriaanse kalender was het 50 jaar geleden dat de Jom Kippoeroorlog uitbrak. Op de Joodse kalender was Jom Kippoer al geweest, dus dat was gevoelsmatig voorbij. 50 jaar had Israël geen grote oorlog op eigen grondgebied gekend. In de feestvreugde en de ontspannenheid van het Loofhuttenfeest dacht niemand aan dreiging. Tot we op de achtste dag, op Simchat Torah (vreugde der wet), opgeschrikt werden door een enorme aanval.

samen luisteren

'De HEERE sprak tot Mozes: Spreek tot de Israëlieten en zeg: Vanaf de vijftiende dag van deze zevende maand is het zeven dagen lang Loofhuttenfeest voor de HEERE. Op de eerste dag is er een heilige samenkomst. Geen enkel dienstwerk mag u doen. Zeven dagen lang moet u de HEERE vuuroffers aanbieden. Op de achtste dag moet u een heilige samenkomst houden en de HEERE een vuuroffer aanbieden. Het is een bijzondere samenkomst. U mag geen enkel dienstwerk doen.'
(Leviticus 23:33-36, HSV)

7 oktober is nu de Joodse variant van 9/11 geworden. Het Loofhuttenfeest van 2023 zal niemand vergeten. Toch helpt het om te beseffen dat dit feest al ongeveer 3500 jaar gevierd wordt en dat in die lange traditie en vreugde de aanval van dit jaar niet meer dan een rimpeling in het water is. God bespot de vijanden die denken Hem en Zijn volk te kunnen uitroeien (Psalm 2). Juist op het Loofhuttenfeest staat de afhankelijkheid van de Allerehoogste centraal. Hij is het die bescherming geeft, niet onze huizen en bezittingen, technologische ontwikkelingen, hulp van de VS, of wat dan ook.

We moeten niet het feest en de boodschap ervan vergeten door wat er gebeurd is en nog gaande is. Joodse mensen zijn zich daar doorgaans heel bewust van en zullen het feest niet vergeten. Ten diepste mogen we dat zeggen omdat God Zijn volk niet vergeet, ook ons niet die in Jezus Christus toetreden.

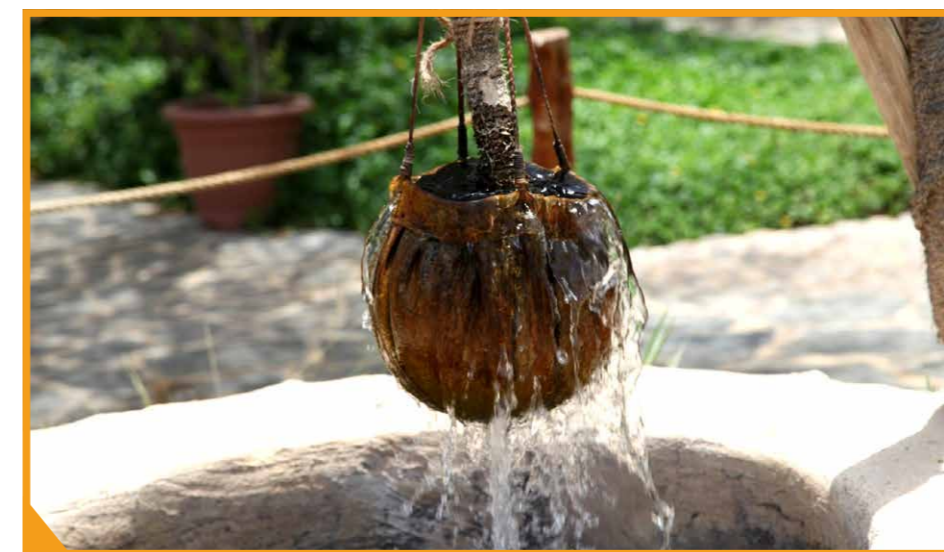
Geestelijke bron

Geestelijk gezien is dit ook voor christe-

nen een belangrijk feest. In Johannes 7 lezen we van Jezus die op het Loofhuttenfeest in Jeruzalem was. Eén van de tradities ervan is het putten van water uit de bron van Siloam om het daarna naar de tempel te brengen. Men zong daarbij de tekst van Jesaja 12:3: 'U zult met vreugde water scheppen uit de bronnen van het heil.' Op de laatste dag van het Loofhut-

God vergeet Zijn volk niet

tenfeest gebeurde dit zelfs zeven keer. In dat licht kunnen we de woorden van Jezus begrijpen: 'En op de laatste, de grote dag van het feest, stond Jezus daar en riep: Als iemand dorst heeft, laat hij tot Mij komen en drinken. Wie in Mij gelooft, zoals de Schrift zegt: Stromen van levend water zullen uit zijn binnenste vloeien' (Joh. 7:37-38). Jezus verbindt dit aan de Heilige Geest die in ons zal wonen, waardoor je hart tot een bron zal worden. Na alle verschrikkelijke gebeurtenissen

Met vreugde water scheppen

Christiaan Baan
(hervormd predikant,
verbonden aan Nes Ammim)

in Israël is dit een beeld wat bij mij tot de verbeelding spreekt.

Vooruitblik

Ook als stip op onze kalender moeten we dit feest niet vergeten. Met Zacharia 14 mogen we vooruit blikken op Gods grote toekomst waarin voor eeuwig het jaarlijkse Loofhuttenfeest gevierd zal worden. De volken zullen het meevieren. Op dit moment is het Loofhuttenfeest afwezig op de christelijke kalender. Pesach (het feest van de eersteling) vindt zijn vervulling in Pasen, de opstanding van Jezus Christus, de eersteling van ons allemaal. Shavuot (het Wekenfeest, de volheid van de oogst) vindt zijn vervulling in Pinksteren, waarop de eerste grote oogst binnengehaald werd en de Geest werd uitgestort. Maar het Loofhuttenfeest wijst ons naar het einde van de zomer, de laatste oogst, waar de Heere Jezus steeds over sprak. We mogen uitzien naar Zijn toekomst, waarin de Redding die Hij mogelijk gemaakt heeft wereldwijd werkelijkheid zal worden. «

Gespreksvragen:

1. Kent u de uitspraak: 'My home is my castle'? In welk licht komt dat te staan als we het Loofhuttenfeest overdenken?
2. Het Loofhuttenfeest confronteert ons met de breuk met het Joodse volk in de vroege kerk. Wij vieren dit feest niet mee op onze kalender. Wat zegt het u dat we dit in de toekomst samen zullen vieren?
3. Het Loofhuttenfeest is op meerdere manieren een onvergetelijk feest. Wat is daarin voor u het belangrijkste aspect?

Einde van de dialoog?

De verschrikkelijke aanslagen van Hamas op 7 oktober hebben een enorme impact op de Israëlische maatschappij. Tegelijkertijd heeft de oorlog tegen Hamas stevige gevolgen voor Palestijnen. Leidt deze tragedie het einde van de dialoog tussen Joden en Palestijnen in?

Het Centrum voor Israël Studies is op diverse manieren betrokken bij de dialoog. Kern van het werk is de ontmoeting met het (religieuze) jodendom in al haar schakeringen. Gelukkig lijkt dit werk niet in het gedrang te komen. Wel hebben joodse leiders duidelijk behoefte om steun te ervaren van hun christelijke gesprekspartners in deze lastige tijd. Een tijd waarin in westerse landen antisemitisme weer oplaat.

Getuigend gesprek

Religieuze dialoog betekent overigens niet noodzakelijkerwijs dat beide partners water bij de wijn doen ten aanzien van hun geloofsstandpunten. Joodse leiders die kiezen voor deelname aan de dialoog, waarden het juist als de gesprekspartners open zijn over hun geloofsstandpunten. In het Mattheüsproject lezen we met diverse joodse gesprekspartners het Mattheüsevangelie. Ook is onze collega in Jeruzalem (voorheen drs. Albert Groothedde, nu Geert de Korte MA) betrokken bij een studiering over het Lukasevangelie. Voor sommige joden is het de eerste keer dat ze het Nieuwe Testament lezen. Dan blijkt Jezus veel joodser dan ooit gedacht...

De dialoog biedt ruimte voor het getuigend gesprek. Maar anderzijds mogen we als christenen ook ontvangen. In de recente online cursus over de sedermaaltijd – geleid door rabbijn Kurtz van het Schechter Instituut – hebben we door de studie van joodse bronnen de ontwikkeling van deze maaltijd vanaf Exodus tot nu gevolgd. De Evangelien gaan dan ook open om te bespreken of het Heilig Avondmaal al dan niet ingesteld is tijdens de sedermaaltijd.

Diaconale projecten

Het Centrum voor Israël Studies steunt – in samenwerking met deputaten Diaconaat en de GZB – een aantal projecten in Israël en de Palestijnse gebieden. Een rode lijn is het woord 'verzoening'. Op kleine schaal willen we projecten steunen die bruggen slaan. U begrijpt dat 7 oktober een grote klap is geweest voor veel mensen die betrokken zijn geweest bij deze en andere verzoeningsprojecten. Diverse Israëli's die betrokken waren bij ontmoetingen met Gazanen, hen steunden en aandacht voor hun situatie vroegen, zijn zonder aanzien des persoons door Hamas vermoord of ontvoerd. Veel Joden en Arabieren kennen wel slachtoffers van de aanslagen of de huidige oorlog. En linksom of rechtsom: dat gaat niet in de koude kleren zitten.

Hoop

7 oktober zal in lengte van jaren diepe sporen nalaten in Israël en de Palestijnse gebieden. Hoe het politieke landschap er uit gaat zien, is nog omgeven met ondui-

delijkheid. Naast oorlog, geweld, aanslagen, haat en angst zijn er ook kleine lichtpuntjes te noemen. Eén daarvan is toch wel dat velen – ondanks de pijn – beseffen dat jood, christen en moslim met elkaar verder moeten, als de kruitdampen zijn opgetrokken. Ontmoetingen zijn nodig. Want ze leiden tot meer wederzijds begrip en hopelijk tot minder incidenten. The *Interfaith Encounter Association* is een overkoepelende organisatie van veel dialooggroepen en ontmoetingsprojecten. Directeur Yehuda Stolov geeft aan dat in de eerste week van december de helft van de groepen weer actief is. De redenen waarom andere activiteiten nog niet opgestart zijn, zijn praktisch van aard, zoals reisbeperkingen door de oorlog. Hij schrijft in zijn nieuwsbrief: 'Vandaag willen we, meer dan ooit, onze ijver vernieuwen om een weg te vinden naar vrede en verbondenheid tussen alle volken in dit prachtige en heilige land'. En laten we daar vanuit Nederland onze bescheiden bijdrage aan blijven leveren. «

Ontmoeting van mensen van verschillende religieuze komaf

Doodeng

"Ik kan mijn sociale media-kanalen niet meer openen zonder te lezen dat het jammer is dat 'Hitler zijn taak niet heeft volbracht'. Helaas blijft het niet bij onlinehaat. Als ik in het openbaar spreek moet er altijd een wijkagent aanwezig zijn, en een goede vriendin werd op straat uitgescholden voor 'kankerjood'."

Dat schreef de Joodse journalist Natascha van Weezel in *Het Parool*. De oorlog in Israël maakt in ons land veel los. Het leidt tot demonstraties, heftige discussies, vriendschappen die kapotgaan. Ook het vuur van Jodenhaat laait fel op. "Vrienden die een keppel dragen doen er nu een capuchon overheen," vertelde Boaz, een Joodse jongere, op NOS.nl.

Alleen Bijbelse woorden voor

Pijnlijk genoeg is er weinig nieuws onder de zon. Europa kent een lange geschiedenis van Jodenhaat. Hoe blind en beklemmend die haat is, werd mij onlangs opnieuw duidelijk toen ik de dagboeken van de Duitse schrijver Jochen Klepper (1903-1942) herlas, die in zijn land meemaakte hoe antisemitisme zich verspreidde als een doodsgneur. Als christen en 'volbloed' Duitser had Jochen eigenlijk weinig te vrezen van de nazi's. Maar hij was getrouwd met een Joodse vrouw, Johanna. Zo was hij verbonden met een volk dat door velen werd gehaat. Op 30 augustus 1935 schreef hij in zijn dagboek: "Steeds opnieuw dringt het tot je door: eeuwen stellen niets voor. De menselijke tragedie verandert niet, en het mysterie van het Joodse volk is überhaupt alleen maar met Bijbelse woorden uit te drukken. 'Moderne' woorden daarvoor bestaan niet. Wat er nu gebeurt, verneem je niet uit de krant of van de radio, maar alleen uit de Bijbel." De ijzeren vuist van het naziregime kneep hem steeds meer de keel dicht. Het dreef hem en zijn gezin uiteindelijk de dood in. Het is heftig om zijn dagboeken te lezen. En om te beseffen dat de Jodenhaat die Klepper zo indringend beschrijft niet verdwenen is. "Eeuwen stellen iets voor..."

Intens licht

Haat en onverschilligheid lijken te groeien in Nederland. Van open en respectvolle gesprekken lijkt steeds minder sprake, zeker niet online. "Wanneer je een andere mening hebt moet je kapot," schrijft Van Weezel in bovengenoemde column. "We zijn verleerd elkaar als mens te zien. Dat is niet alleen woestmakend. Eigenlijk is het vooral doodeng." Doodeng inderdaad. Waar moet je nog hoop uit putten? Die

Gedenksteen van Jochen Klepper in Berlijn (foto: Wikimedia)

vraag becroop mij ook toen ik de dagboeken van Klepper las. Zijn leven loopt – vanuit menselijk perspectief – niet goed af. En toch zijn er die momenten van hoop, waarop loodzware wolken wijken en de zon in al haar kracht doorbreekt. Ook die hoop is nog net zo actueel als toen. "Soms heerst er een grote vrede in mij," noteert Jochen op 12 maart 1942. "Dan weet ik dat het niet gaat om de ontsteltenis over de afgrond in de mensen, maar om Gods heerlijke licht. Dat licht is met zijn stralen sterker dan de afgrond, bereikt boven die afgrond uit zijn hoogtepunt en neemt alleen maar toe in intensiteit." «

BasiC: een jongerencommunity die je uitdaagt tot een leven dat dieper gaat, 'back to BasiC'. (www.basi-c.nl).

Kees van den Boogert

Canon van Joods Nederland

Voor wie met behulp van een tijdlijn een overzicht wil krijgen van 700 jaar Joods Nederland is een prachtige *Canon* verschenen. Aan de hand van honderd vensters wordt daarvan een representatief beeld gegeven.

Al in de Middeleeuwen houden de Joden zich op in de Zuidelijke Nederlanden. De Jodenstraat met een synagoge en een joodse school in Maastricht uit 1295 is daarvan het bewijs. De pestepidemie van 1348 maakte tijdelijk een eind aan hun aanwezigheid. Joden zouden als vijanden van de kerk de uitbraak veroorzaakt hebben. Naast gastvrijheid speelt ook een vorm van antisemitisme direct al een rol.

In de zeventiende eeuw vestigen zich veel Joden in de Lage Landen. De 'Nieuw Christenen', Sefardische Joden die onder dwang christen geworden waren, worden uit Spanje en Portugal verdreven. Hier keren ze terug tot het geloof van hun voorouders en richten een gemeente op. Uit Oost-Europa komen Hoogduitse en Poolse Asjkenazische Joden over. Men is hier tolerant. De Joden hoeven niet in een getto te wonen. Joden en christenen gaan vriendschappelijk met elkaar om. Tegelijkertijd roept Hugo de Groot op verzoek van de Staten van Holland drie vraagstellingen op:

1. Is het gewenst dat Joden zich hier vestigen?
2. Mogen zij hun religieuze tradities beoefenen?
3. Veroorzaakt hun aanwezigheid schade aan christendom en staat?

Uitsluiting

De achttiende eeuw laat een verdere stabilisering en expansie van Joods leven zien.

De welvaart en het welzijn onder veel Joden neemt toe, zoals onder andere blijkt uit hun buitenverblijven aan

Amstel en Vecht. In sommige plaatsen beperkt men de toelating van Joden uit angst dat de economie van niet-joodse inwoners geschaad zal worden. Joden worden dikwijls van gilden, zoals het diamantgilde, uitgesloten. Zo ontstaat er ook onder Joden armoede. Joden spreken vooral Jiddisch. Het Hebreeuws wordt alleen gebruikt voor gebed en religieuze teksten. Ze zijn intern sociaal bewogen. Het opnemen van weeskinderen in huis wordt als een gebod, een *mitswa*, gezien.

Integratie

In 1796 wordt aan Joden het burgerrecht geschonken met de woorden: Geen Jood zal worden uitgesloten van enige rechten of voordelen. De negentiende eeuw is de eeuw van integratie. De Nederlandse nationaliteit wordt omhelsd, de liefde voor het Oranjehuis is groot. De Joodse gemeenschap moet zich door de emancipatie heroriënteren. Het 'Israëlitisch Kerkgenootschap' met een gematigd orthodoxe inslag ontstaat.

Om de integratie te bevorderen dwingt de overheid in 1835 met harde hand de overschakeling van Jiddisch op Nederlands af.

Door de scheiding van kerk en staat wordt de Joodse gemeenschap voor de keuze gesteld om hun kinderen of naar een eigen- of naar een openbare school te sturen. De vlucht voor pogroms in het Russische Rijk brengt veel Oost-Joden naar Nederland. Zij hebben veel moeite om hier te integreren.

Deportatie

De twintigste eeuw is de eeuw van extremen. Veel Joden kiezen er voor om buiten bestaande instituties hun identiteit te beleven. Joden zijn bij muziek, dans, sport, literatuur, politiek en de universitaire wereld betrokken. Naast de orthodoxe komen er ook liberale synagogen.

Tevens zien we hoe in de oorlogsjaren Joden weggevoerd en gedood worden. Wie kan kamp Westerbork vergeten, voor velen het voorportaal van de dood, en Anne Frank die op een onderduikadres haar dagboek schrijft? Voor hen die terugkeren wordt het herstel van het begane onrecht doorgaans formalistisch en bureaucratisch uitgevoerd.

N.a.v. Tirtsah Levie Bernfeld en Bart Wallet, *Canon van 700 jaar Joods Nederland*, uitg. Walburg Pers, Zutphen 2023, 224 blz., € 24,99.